

NEANDERTALAK ETA ORAINGOAK

Esan leiken gauzea da “homo erectus”en ondorengoak dirala gaurko gizakiak, baiña zelan egin zan aldakuntzan ori? Erantzunak ez dira bardiñak, 130.000 urtetik onako gizakiai buruz.

Guztiak diñoe toki askotan Europa'n (Inglatera'n, Alemania'n, Grezia'n....) naiz Asia'n (Indonesia'n baiño ez) eta Afrika'n, Etiopia'n naiz egoaldean) gizakiak agertzen dirala “homo erectus” ez diranak eta “homo sapiens” be ez. Orduan, diñoe, aldakuntza-bidean dagozan gizakiak dira. Baiña iñork ez daki aldakuntza ori non asi zan.

Batzu'ren ustez toki askotan batera eta neandertalak “sub-espezie” dirala.

Beste batzuren ustez Afrika'n egin zan aldakuntza ori, sortaldean. Eta orreik Europa'ra etorri ziranean, galdu zan neandertala.

NEANDERTAL-AURREKOAK

400.000 urtetik 200.000'ra asi ziran “erectus”etik “sapiens”era aldaketak eta iru lur-barruetara zabaldu ziran. Or sortu zan neandertala, rodhiensia, petralomenasia... “erectus”ek baiño buru aundiagokoak, baiña ez dira guztiak bardiñak eta guztiak sartu leikez “homo erectus” aurreratu baten edo “homo sapiens”en aurrekoak, arkaikoak dirala. Orreik doaz neandertal'erantza eta gaurko gizakietarantza.

“Homo heidelbergensis” ona da bitarteko orreik guztiok artzeko, “erectus” eta “sapiens”en bitartekoak.

EUROPA'KO NEANDERTAL-AURREKOAK

Heidelbergensis esango dautsagu Alemania'ko Mauer'en aurkituari eta izatez “sapiens archaicus” danari. Noizkoa dan? Izotz-aldi bien artekoa.

Petralona'ko buru-azurra da sasoi orretako ezagunena. Estalaktita baten aurkitu eben eskegita Grezia'ko Thesalonika'n eta beean beste azurrak. Lanabesak be bai bertan, burua neandertaletatik naiz “sapiens” arkaikotik urrean dago. Nozkoa dan? Irugarren izotz-aldikoa edo 70.000 urtekoa.

1935n. urtean eta 1955n. ean aurkitu ziran Inglatera'n buru-azurrak eta lanabesak ugari (atxelense'koak, 225.000 urte).

1964n. urtean “Tautabel” gizona aurkitu zan Perpignan'en eta lanabes asko eta zarrak. Nozkoak? 400.000 urte. Neandertal eta “erectus”en antza dauke.

ATAPUERKA'KO LEIZEA

300.000 urte-inguruko azur asko agertu dira. Sartzeko gatx egoan, tximini-antzeko bat eukalako leizeak, 13 metro luze zana. 27 gizaki dagoz, gitxienez eta gorputz guztiko azurrak. 300.000 urte-ingurukoak. Gaiñera 750 astarren,

geienak gazteak. Nondik joan ziran ara? Errekeak ekarriak? Ala gurariz egindako obiratzea da? Ez dira “erectus”.

1992n. urtean iru buru-azur aundiak, “sapiens archaicus”enak izan leitekezanak. Edo neandertalak. Antezesor da onein eta besteen aurrekoa, eta heilderbengensis'ik ez da iñoz izan eta bear be ez da.

Laburpena: “Gran Dolina”n “anezesor” ba-dago, “preneandertalak” ez, “erectus” bai. Azur-leizan neandertalak bai eta “erectus-sapiens” be bai.

AFRIKA'N

Europa'n egindako azteketak ez eben argi itzi aldi orretako gizakiak zeintzuk ziran: “erectus”? Neandertal? Oraingo lako gizaki barriak? Neandertal-aurreko mota bat ezarri gendun baiña onek be Atapuerka'n “homo heidelbergensis”en antza eukan.

Aldi aretan Afrika'n, 3.100 urtekoak diran agertutako astarrenak beste zalantza bat dakarskue: Kenia'n 1967n. urtean astarren batzuk aurkizu ziran 3.100 urtekoak eta gaurko gizakien antza dauke, “homo sapiens arkaiko”, beste batzuk “erectus”en antzekoak dira, “sapiens-erectus”.

Etiopia'ko Bodo gizona 350.000 urtekoa da, beste batzuren ustez zarragoa.

Olduvai'n be aldi orretan “erectus” eta “sapiens” dagoz, egoaldean oster, rhodensis gizakia agertzen da urte orreitan, arrizko lanabesak be badagoz, erdiko paleolitkukoak edo atxelenseak (40.000 urte). Neandertal Europa'n “sapiens”en aurrekoa da eta ipar-Afrika'n be zabaltzen da, urreko sortaldera be bai, baiña egoaldean olakoak? Zer ete da orduan neandertal ori?

ASIA'N

Urte orreitan Txina'n dagoz antzekoak: “erectus”, “neandertal”, “homo soloensis”: Buru aundia dauka eta izan leiteke “erectus-sapiens” eta Neandertal'en aldakuntza, eta buru aundia izan leiteke seksua'ren aldakuntza. Java'n “erectus” eta “sapiens” 300.000 urtean dagoz eta gaurko gizakien antzekoak 200.000 urte daukez.

NEANDERTALAK

Neander Alemania'ko lurraldea da. An agertu zan.

Asko aztertu da gaurko antza daukenakaz batera dagoalako. 1993n. urtean arrobi baten Neander ibarrean agertu zan. Lenago, 1856n. urtean be bai. Kadera, saietsak eta besoa gaurkoena daukaz, baiña sendagoak. Artza zala uste eben batzuk baiña azurrak gorde ebezan Bonn'eko ikastetxean. Ez zan ezagunena ordura artean, ez zan “sapiens” motakoa. Izaki motz bat? Gaiso bat? Burubako

bat? Eremutar bat? 1864n. urtetik daukagu Neandertala, txinpanze'aren antza dauko geiago. Gaur mota barria da. "Homo sapiens neandertalensis" dau izena.

Astarrena non? Belgika'n 230.000n. urtean. 1848n. urtean beste bat Jibaltar'en, gero Alemania'n geiago.

NEANDERTALAK ZELAKO DIRAN

- Buru-gain luzea ta zabala.
- Aurpegi zabala.
- Begi-gain lodia.
- Akotzik ez.
- Matrail lodia.
- Bizkar-azurra txikia eta batua.
- Beso-ankak lodiak eta laburrak.

Europa'ren erdi-barrean eta Asia'n sarkaldean baiño ez dago.

NEANDERTALEN ARAZOA

- Ze artu-emon euki eben gaurko gizakiakaz?
- "Homo sapiens Neandertalensis" dira eta ortik datoz gaurkoa eta or amaitu eben.

"Sapiens"en menpeko mota bat dira eta ortik etorri zan "sapiens-sapiens".

Mota bi dira eta gaurkoak alboratu egin ebezan besteak. Orren aldikoa da cromagñon.

Bat egin zirala diño batzuk, beste batzuk ezetz (500.000 urte). Ibridoak sortu ei ziran, baiña beste batzuk ezetz diño ibridoak ondoren ez daukelako.

SORTALDEAN NEANDERTALAK ETA GAURKOAK

Israel eta Irak'en bitartean bizi ziran neandertalak eta batera "homo sapiens", Karmelo mendi inguruan.

Lanabesak be itzi dabez, atxelense ta musteriense'koak.

Erri bat ala bi ziran? Ala bata bestearen ondorena? Bi agiri dira "sapiens neandertalensis" eta "sapiens-sapiens". Au da gurea.

URREKO SORTALDEKO LEIZEN ADIÑA

51.000 urte bata eta 41.000 urte besteak. Neandertalak dira an zarrenak. 100.000 urte?

AFRIKA: GAURKO GIZAKIEN JATORRIA

Non sortu zan gaurko gizakia?

"Erectus-sapiens" Afrika'n 100.000 urte dirala. Eta mundu guztira zabaldu ziran bertan lendik bizi ziranen orde bizi izateko. Guztiok andra bakar batetik sortuak? Au "Eva mitochondrial" litzake.

"Homo erectus"tik dator "homo sapiens archaicus" eta ortik datoz gaurko gizakiak, sortaldean agiri dira. Enda ez bardiñetan eta migraziño askoren ondoren lez. Afrika'n edo urreko sortaldean 100.000 urte daroaguz eta mundu osora zabaldu zan mota au eta bertan egozanen lekua artu eban. Afrika'tik urten ebala 156.000 urte dira.

Gaur ba-dagoz enda ez bardiñak baiña ori oraintsuko aldakuntza da: 50.000 urte.

Orangutan'etatik banatu giñala, 15 milloi urte dira.

Txinpanze ta goriletatik banatu giñala, 6 milloi urte.

Erectus'etik urten giñala 1,7 milloi urte.

Noiz amaitu ziran gaurko gizakien aurrean munduan zabaldua egozanak? Gaurkoak eldu ziran.

– Asia'n eta Australia'n: 60.000 urte dirala.

– Ginea barrian: 40.000 urte.

– Polinesia'n: 3.000 urte.

– Ameriketara, Siberiatik: 30.000 urte.

– Mexiko'ra: 30.000 urte.

– Peru'ra: 20.000 urte.

– Brasil'era: 40.000 urte.

– USA'ra 14.000 urte. Kanada'ra 27.000 urte.

Europa'ra naikoa oraintsu joan ziran, 40.000 urte dirala, lenago neandertalak egozan. Lapoiak eta sardoak dira zarrenak.

EUSKALDUNAK: Talde bereizia dira, Europa'tik aparte, lenengoak, izkuntza Europa'koa baiña lenagokoa da eta euskereak ez dauka seniderik. Europa'n orain 10.000 urtera arte euskera egiten zan.

Euskaldunak dira ba proto-europeoak, paleolitiko'ko kobetan agertzen dan lez.

OLAZAR'tar Martin'ek

ZER ALDIZKARIA

Ordaindu, mesedez, ZER aldizkaria! (ogei euro) kontu onetan:

EUSKERA ZALEAK

BILBAO BIZKAIA KUTXA

Bilbao, 2095 0000 7 4 20.000 8961-5

Adiskide! Mesedez ZER aldizkaria aurrera eroaten lagundu eiguzu!

Ebagi orri onetan txarteltxu au eta eroan bbk'ra eta ordaindu 20 €. Ez dozu ezer be idatzi bear.

Baiña, aztu barik, esan Kutxan zeure izena eta zeure erriarena.

Eskerrik asko!